

Bevezetés a szerzői jogba. Jegyzet az alapfokú szerzői jogi tanfolyamhoz. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2015; ISBN 978-963-9157-79-8

Tanfolyami jegyzet a hivatalos címe, ám egyúttal – érdeme szerint – kitűnő bevezetés a szerzői jogra vonatkozó alapvető ismeretekbe mindenkinek, akit érdekel e témakör, és még inkább azoknak, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy tudatlanok legyenek e gazdaságilag nagyon is fontos területen. Némi maximalizmussal megkockáztatható: kötelező olvasmánynak kellene lennie minden felsőfokú és továbbá posztgraduális képzésben. Szűkíthetjük ez utóbbit úgy, hogy az azokra a szakterületekre vonatkozó képzésekben, amelyeken szerephez juthat a szerzői jog is, ám ha végiggondoljuk, arra jutunk, hogy a gazdasági és a tudományos vonatkozásokat – pl. a kapcsolódó marketing- és publikációs tevékenységeket – is számításba véve aligha találunk olyat, ahol ne jutna szerephez. A jegyzet A szellemi tulajdon-védelem jelentősége c. alfejezetében is ezt emeli ki: „A szellemi tulajdon-védelemmel kapcsolatos jogok *jelentőségét* nem lehet eléggé hangsúlyozni, eszközrendszerük – közvetve és közvetlenül – *átszövi mindennapi életünket*. A kreativitás gyümölcseit élvezzük a technikai eszközök egyre kifinomultabb tárházának használatával (lásd a szabadalmi oltalom alatt álló találmányokat), a művészeti alkotások (szerzői jogi oltalom alatt álló zenei, irodalmi mű, képzőművészeti alkotás stb.) élvezetével, fogyasztóként hozott döntéseink során (lásd a lényegében az egyes márkajelzések védelmét biztosító védjegyoltalmat) vagy akár a minket körülvevő tárgyak által nyújtott esztétikai élmények befogadásával (lásd a formatervezési minták oltalmát).”

Azoknak, akik a szerzői joggal még nem igazán találkoztak, két döntő jelentőségű ok is felhozható az itt felkínált ismerkedésre. Az egyiket a legjobban az innováció atyjának is nevezett J. A. Schumpeter klasszikus tétele foglalja össze: „A lehetőségekről jól végiggondolt közgazdasági megfontolások alapján mondjunk le, ne pedig azért, mert nem ismerjük őket.” (J. A. Schumpeter: A gazdasági fejlődés elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980.) Valójában a másik ok is a lehetőségekhez kapcsolódik: annak az eshetőségéhez, hogy ha az ember megsérti más szerzői jogát, arra csúnyán ráfizethet – és ebben nem mentség a tudatlanság.

Civilizált körülmények között a tulajdon jogi kategória, a tulajdonost a jogrend ruházza fel az általa meghatározott jogokkal – a római jog klasszikus meghatározása szerint ez a birtoklás, a használat/hasznok szedése és a rendelkezés. (Kevésbé civilizált viszonyok közt az ököljog vagy a nyers erőfölény teszi ezt – amiből az is következik, hogy míg a szerzői jog alapvetően abszolút jellegű, szilárd jogviszonyt teremt – más kérdés a jogérvényesítés problematikája –, az ököljog és az erőfölény finoman szólva volatilisá teszi a tulajdonlást.) Különösen fontos ez a szellemi tulajdon tárgyai esetében, hiszen azok hasznosítása a legtöbbször elválaszthatatlan a közreadásuktól, attól kezdve pedig a tulajdonosuk csak a jogrendre támaszkodhat mind a hasznok szedésében, mind az esetleges értékesítésben.

A kiadványból idézve (a továbbiakban minden idézet onnan van): „A Szellemi Tulajdon Világszervezete a szellemi tulajdon fogalmának rövid meghatározásaként csak arra utal, hogy a szellemi tulajdon az ész szüleményeit foglalja magában. Kicsit konkrétabban fogalmazva a szellemi tulajdon kifejezés az emberek olyan alkotásait, műveit illeti, amelyek szellemi tevékenység révén jöttek létre, és a tulajdonjog-védelemhez hasonlatos jogvédelem alatt állnak.” És „A szellemi tulajdonjog védelmének alapja monopoljog: az alkotás létrehozójának kizárólagos joga van arra, hogy alkotásával rendelkezzen, és maga dönthessen arról, hogy felhasználását, hasznosítását milyen feltételek mellett engedélyezi. A szellemi tulajdon-védelmi rendszereknek e monopoljog meghatározása mellett szem előtt kell tartaniuk azonban a szellemi tulajdon-védelem által oltalmazott alkotások felhasználóinak érdekeit is, azt, hogy a kulturális tartalmakhoz, a technológiai fejlesztésekhez hozzájuthassanak. A szellemi tulajdon-védelemnek egyensúlyt kell tehát biztosítania a jogosultak és a felhasználók érdekei között.” Tiszta beszéd, jogos egyensúlykeresés: az oltalom intézménye végső soron arra szolgál, hogy ösztönözze az alkotókat, s egyúttal érvényre juttassa a társadalomnak az alkotások hasznosításához fűződő érdekeit.

A „tulajdon” mibenlétét illetően A szerzői jog alapjai c. fejezet A mű c. alfejezete már pontosabb meghatározást ad: „A szerzői jog az *irodalom* (pl. szépirodalmi művek, színművek), a *tudomány* (pl. szakirodalmi művek) és a *művészet* (pl. zeneművek, filmalkotások, rajzok, festmények, fotóművészeti alkotások, iparművészeti alkotások, építészeti alkotások) területén létrehozott *művek számára biztosít jogi védelmet*. A felsoroltak csak példák, léteznek olyan művek is, amelyek nem sorolhatók be a hagyományos értelemben vett irodalom, tudomány és művészet alkotásai közé, de mégis szerzői jogi védelmet élvezhetnek. Ilyenek például az adatbázis vagy a szoftver. A védelem alatt álló *műveket tartalmazó felsorolás pusztán iránymutatásul szolgál*: támpontot ad ahhoz, hogy milyen jellegű alkotások esetében merül fel az oltalom lehetősége.” A szerzői jogi törvényünket illetően ismételtelen is kiemeli: „A *törvényi szabályozás nyitott*: bármilyen, a törvényben nem említett műalkotás is szerzői műnek minősülhet, feltéve, hogy a védelem további feltételeit teljesíti.” És „Az oltalom további feltétele azonban, hogy az adott alkotás szerzőjének szellemi tevékenységéből fakadó *egyéni, eredeti jellegű legyen*. Az egyéni, eredeti jelleg megítélése nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől. A szerzői jogi védelem szempontjából tehát *nincs jelentősége annak, hogy különleges kreativitás vagy művészi színvonal jellemzi-e az alkotást*. A védelem fennállását e körülmények nem befolyásolhatják.”

Ugyanakkor, a Kivételek a szerzői jogi védelem alól c. alfejezet leszögezi: „A jogalkotó meghatározott okok miatt bizonyos *alkotásokat kivett a szerzői jogi oltalom köréből*, annak ellenére, hogy az egyéni, eredeti jelleg adott. Ennek megfelelően nem részesülhet szerzői jogi védelemben az *ötlet, az elv, az elgondolás, az eljárás, a működési módszer és a matematikai művelet*. Ezek ugyanis a műben foglalt tartalmat adják, kifejeződésük (pl. a 'filmötlet' szinopszisba foglalása, az 'eljárás' kifejtése tudományos cikkben), és nem pedig maguk a

gondolatok részesülhetnek védelemben, *a szerzői jog ugyanis a 'formát' védi, és nem a 'tartalmat'*” (Utolsó kiemelés a recenzió szerzőjétől.) Továbbá: „Nem részesülnek védelemben a *sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tények vagy napi hírek* sem. Ennek oka, hogy a jogalkotó a szerzők művel kapcsolatos jogainak védelméhez fűződő érdekén túlmutatónak értékelte a sajtó- és információszabadság érvényesülését, vagyis az információhoz jutás közérdekét. Nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben a *folklór kifejeződései* sem, itt ugyanis nem azonosítható a szerzői jog alanya, a szájról szájra terjedő művek esetében az eredeti szerző személye nem visszakereshető. Ugyanakkor nem tartoznak a folklór kategóriájába a népi ihletettséggű művek, pl. a népies műdalok vagy a népi mintával díszített ruhadarabok sem, így ha ezeknek egyéni, eredeti jellege van, akkor szerzői jogi védelem alatt állnak. Érdekesség, hogy funkciójukat tekintve az internetes mémek is a folklóralkotások körébe tartoznak, ha szerzőjük nem ismert.”

„A szellemi tulajdon-védelem két területre osztható: a szerzői jog- és az iparjogvédelemre. A két oltalmi ág közös jellemzője, hogy valamely kreatív, egyedi szellemi alkotás létrehozóját védelmezi.” A jegyzet ehhez alapos összevetéseket ad. Egy alfejezete tárgyalja az egyes oltalmi formák rövid bemutatását, összehasonlítását, a rá következő pedig a szerzői jogi védelem és az iparjogvédelem összehasonlítását. Ezeket egy kultúrtörténetként is érdekes összegzés követi a szerzői jog történetéről. Itt olvasható egyebek közt: „Az első, a szerzői joggal közvetetten valóban magát a szerzőt felruházó jogforrás Stuart Anna angol királynő 1709/1710-es statútuma volt ... A szerzői jog a mű állami nyilvántartásba vételével, regisztrációjával keletkezett, és átruházható volt. Az angol példát más államok szerzői jogi jogalkotása némi késéssel követte, így 1790-ben az Amerikai Egyesült Államok, 1793-ban Franciaország s végül 1837-ben Poroszország is megalkotta első szerzői jogi törvényét.” És: „A szerzői jog területén napjaink legfontosabb kihívása a szerzői jogi oltalom adaptálása a digitális forradalom eredményeképpen kialakult új technológiai környezethez. Ehhez szorosan kapcsolódó feladat a főként online környezetben előforduló jogsértések elleni hatékony jogérvényesítés megfelelő biztosítása.”

Amennyire magától értetődő, milyen nagy jelentőséggel bír a szerzői alkotások hasznosítása a gazdaságban, így Magyarországon is, annyira tanulságos áttekinteni az erre vonatkozó tényleges adatokat. Kitűnő, részletes összesítést ad ehhez az SZTNH A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 4. c. tanulmánya (2014).

A jegyzet fontos jellemzője, hogy a joganyag megértését a szövegbe ágyazott, mindenki számára könnyen érthetően előadott jogesetek és azokhoz fűzött magyarázatok segítik. Olyan kérdésekre is kitér, amelyek specifikusan a legújabb informatikai és infokommunikációs termékekhez és alkalmazásokhoz, valamint a modern gazdaság- és üzemszervezési megoldásokhoz kapcsolódnak. Példák erre, egyebek közt a merchandisingjog; a művek feletti kontroll biztosítása és a DRM alkalmazása; a linkek használata; a fájlcsere szerzői joga.

A nagy fejezetek:

A szerzői jog alapjai – benne, egyebek közt: Kivételek a szerzői jogi védelem alól / A szerzői jogi védelem keletkezése / Öröklés és jogutódlás / A kapcsolódó jogi jogosultak („Fontos különbség a szerzői és a kapcsolódó jogok között, hogy a kapcsolódó jogok esetében a vagyoni jogok meghatározása kimerítő jellegű, míg a szerzői jogok esetében a vagyoni jogok felsorolása példákra alapul, és a mű bármely felhasználása fő szabály szerint engedélyköteles. További különbség a szerzői jogokhoz képest, hogy a kapcsolódó jogok tekintetében a vagyoni jogok fő szabály szerint más személyre szerződés révén átruházhatók. A szerzői művek esetében az átruházás inkább kivételes lehetőség.”).

A szerző személyhez fűződő és vagyoni jogai – benne: A mű nyilvánosságra hozatalának joga / A mű egységének védelme / Vagyoni jogok / A többszörözés joga / Átdolgozás (egy érdekes jogeset szól arról, hogy a paródia nem minősül engedélyköteles átdolgozásnak) / A követőjog és a fizető köztulajdon.

A szerzői jog főbb korlátai – benne: Védelmi idő / Szabad felhasználás / Átvétel / Egyes művek felhasználása tájékoztatás céljára / A szabad felhasználások általános többletfeltétele / A jogkimerülés / A szerzői jogok gyakorlásának további jogszabályi korlátai.

A szerzői művek felhasználása – A felhasználási szerződés / A forma / A tartalom / Az életműszerződés tilalma („Jogtörténeti előzmények alapján a törvény megtiltotta, hogy valamely felhasználó olyan szerződést kössön a szerzővel, amely meghatározhatatlan számú, jövőben megalkotandó műre vonatkozik. A szerző munkásságának egész életére történő megvásárlására, vagyis ún. életműszerződés kötésére tehát nincs lehetőség.”) / A jogdíj („A felhasználási szerződés fontos eleme a jogdíj, azaz a felhasználásért fizetendő ellenszolgáltatás mértékének meghatározása. A jogdíj mértékére iránymutatásul szolgálhat az a rendelkezés, miszerint a jogdíjnak – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia.”) / Nevesített szerződéstípusok / A közös jogkezelés fogalma és célja („A közös jogkezelő szervezetek olyan társadalmi szervezetek, egyesülések, amelyek a szerzőket (és a szomszédos jogi jogosultakat) tömörítik abból a célból, hogy e szervezeteken keresztül gyakorolhassák bizonyos szerzői (és szomszédos) jogait.”) / Milyen területen beszélhetünk közös jogkezelésről? („A közös jogkezelő szervezetek csak a vagyoni jogok gyakorlását láthatják el, a személyhez fűződő jogok gyakorlása mindig a szerzőnél vagy jogutódjánál marad.”) / Díjszabás / A munkaviszony keretében létrehozott mű.

A szerzői jog a digitális korban – Vagyoni jogok az interneten / Egyes műfajták/műtípusok online felhasználása / A művek feletti kontroll biztosítása és a DRM alkalmazása [„A szerzők szempontjából a gyakorlatban elsődleges problémának a rendelkezési jog gyakorlása tűnhet, hiszen egy világot behálózó, gyorsan változó rendszerben nemhogy érvényesíteni nehéz a szerzői jogi igényeket, de problémát jelenthet egy-egy mű útjának nyomon követése is. E nehézségek kezelésére, leküzdésére fejlesztették ki az ún. hatásos műszaki intézkedéseket, amelyek segítségével a szerzők ellenőrizhetik műveik felhasználását. A másik hatékony eszköz a jogsértések elleni védekezéshez a jogkezelési adatok védelme, angolul a Digital

Rights Management (a továbbiakban: DRM).”] / Alternatív modell az online felhasználások engedélyezésére – a Creative Commons [„a hagyományos felhasználási szerződés modellje mellett megjelent egy – alapvetően a szabad felhasználás irányába mutató – új engedélyezési technika, a Creative Commons (’kreatív közjavak’, ’CC’). A CC célja lényegében, hogy az online hozzáférhetővé tett szerzői művek tekintetében az engedélyezést – és ezáltal persze a felhasználást – megkönnyítse.”]

A szerzői jogi jogérvényesítés – Hamisítás Elleni Nemzeti Testület (HENT) / A jogérvényesítés jogi eszközei / Büntetőjogi eszközök / A Szerzői Jogi Szakértő Testületet szakvéleménye – avagy a bizonyítás egyik eszköze / A jogérvényesítés további lehetőségei / Az értesítési és eltávolítási eljárás: „Az interneten elkövetett szerzői jogi jogsértésekkel kapcsolatban lehetőség van az ún. értesítési és eltávolítási eljárás (notice and takedown procedure) igénybevételére. Ezt a lehetőséget nem az Szjt., hanem az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (Elkertv.) tartalmazza. Az eljárás célja, hogy per megindítása nélkül nyújtson lehetőséget a jogosult számára, hogy a jogait sértő, konkrétan megjelölt tartalmakat – a közvetítő szolgáltatást végző közreműködésével – az internetről eltávolíttathassa. ... A közvetítő szolgáltató azért érdekelt a felszólítás teljesítésében, mert az Elkertv. külön rendelkezik arról, hogy ha ezt az eljárást a jogszabályban foglaltaknak megfelelően lefolytatja, mentesül az esetleges jogsértés miatti felelősség alól.”

Dr. Osman Péter